

ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ”

ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА

„БЪЛГАРСКИ ЕЗИК”

ХРИСТИАНА НИКОЛАЕВА КРЪСТЕВА

**СЛОВОРЕД НА ВЪПРОСИТЕЛНИТЕ ДУМИ В БЪЛГАРСКОТО
ИЗРЕЧЕНИЕ**

Автореферат

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна
степен „доктор“

Област на висшето образование: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.1. Филология

Докторска програма: Съвременен български език

Научен ръководител: доц.д-р Петя Николова Бъркалова

Пловдив

2020

Дисертационният труд „Словоред на въпросителните думи в българското изречение“ е обсъден и предложен за публична защита на заседание на Катедрата по български език при Филологическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ на 9 ноември 2020 г.

Дисертационният труд съдържа 217 стандартни компютърни страници и се състои от увод, три глави, заключение и резултати, библиография (използваната литература включва 142 източника, от които 31 български и 111 английски), списък на ексцерпираните източници и едно приложение с формални модели на въпросителни изречения и примери.

Научно жури:

проф. д.ф.н. Вера Тервел Маровска

доц. д-р Петя Николова Бъркалова

доц. д-р Петя Иванова Несторова

проф. д-р Светла Пенева Коева

проф. д-р Йовка Великова Тишева

Защитата на дисертационния труд ще се състои на ... март 2020 г. от часа вна Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Ректорат, ул. „Цар Асен“ 24.

Материалите по защитата са на разположение в Университетската библиотека, Ректорат, ул. „Цар Асен“ 24.

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	3
Глава I. ПРОБЛЕМЕН ПРЕГЛЕД	6
1.1. Синтаксис, изречение, въпрос.....	6
1.2. Извеждане на к-думите в SpecCP.....	8
1.3. Дефинитност и референциалност на к-думите.....	20
1.4. Удвояване на допълнението и клитичен комплекс.....	25
1.5. Схематично изложение на основните теоретични допускания.....	36
 Глава II. ВХОДНИ ДАННИ И ЕКСПЕРИМЕНТАЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ	40
2.1. Теоретична рамка на експеримента.....	41
2.2. Методи и цели на експеримента.....	45
2.3. Входни данни и обобщени модели.....	48
 Глава III. ИЗХОДНИ ДАННИ, ДИСКУСИЯ И ИЗВОДИ	61
3.1. Просто изречение – със и без извеждане на к-думата; с к-дума и ли – с извеждане и ли, без извеждане с ли.....	62
3.2. Сложно изречение – със и без извеждане на к-думата; с к-дума и ли – с извеждане и ли, без извеждане с ли.....	73
3.3. Многократно извеждане на к-думи, еднородни интонационни структури в сложни изречения с к-думи, формална структура и прозодична единица от к-думи.....	93
3.3.1. Многократно извеждане и формална структура.....	94
3.3.2. Многократно извеждане и прозодична единица от к-думи.....	103
3.4. Еднородни прозодични структури в сложни въпросителни изречения с к-думи	117
3.5. Клитики – удвоено допълнение и клитични поредици.....	119
 Глава IV. ИЗВОДИ И РЕЗУЛТАТИ	158
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	И
ПРИНОСИ	162
ПРИЛОЖЕНИЕ С ФОРМАЛНИ МОДЕЛИ	
НА ВЪПРОСИТЕЛНИ ИЗРЕЧЕНИЯ И	
ПРИМЕРИ	167

БИБЛИОГРАФИЯ.....	181
--------------------------	------------

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Синтактичният фокус на проучването е върху връзката между строежа на изречението и интонационния контур – тема, по която има обширна литература и сред родните, и сред чуждите лингвисти (Пенчев 1980; Чомски и Хале 1966; Арnaudова 2001 и други). Интересува ни връзката между словореда на въпросителните к-думи и ритмо-мелодичния контур на въпросителните изречения с к-дума.

Проучването на литературата по темата показва съществено количество отворени въпроси, например за природата на к-думите от гледна точка на тяхната референциалност и дефинитност. Това е свързано с друг отворен въпрос, а именно ролята на к-думите във функционалната структура – основателно ли е да се говори за някои от тях (например за *кой*) като за детерминанта или не.

Друг нерешен проблем е характерът на интонирането на к-думите в косвени и преки въпросителни изречения. Това има пряко отношение към същността на типизиращите механизми при създаване и изговаряне на въпроса. Тук проблемът се свежда до това нужно ли е изнасяне в самото начало на изречението на дадена к-дума, за да бъде то въпрос, и може ли косвеният въпрос, реализиран със сложно изречение, да се интонира частично като съобщение и частично като въпрос. Нерешен е и проблемът за ролята на клитиките във функционалната структура, особено в случаите с удвоено допълнение във въпросителни изречения и отново в аспекта за връзка между въпрос и отговор.

В изследването са разгледани следните целеви проблемни области:

- интонация на к-думата – обхват на интонационната фраза, потенциал и механизми за типизиране на изречението;
- интониране на к-въпроса в случаи с удвоено допълнение;
- клитиките като модулатор на ритмо-мелодиката в българските изречения с к-въпрос.

Обект, предмет и цели на дисертацията

Обектът на дисертационния труд е словоредът на въпросителните думи в българското изречение и тяхната интонационна натовареност, а **предметът** е словоредът и интонационна натовареност на въпросителните к-думи в българския език.

Целите са следните:

- Да се установят зависимости между словоредата и интонацията на българските к-думи.
- Да се очертаят словоредно-интонационни модели, чрез които въпросителните к-думи могат да бъдат идентифицирани.

Теза

Основната теза, която ще защитаваме, е, че словоредните модели на въпросителните думи в съвременния български език могат да бъдат идентифицирани и чрез интонационни контури на базата на установени зависимости и очертани словоредно-интонационни модели.

Методи на изследването

Методите на изследване са описателен, аналитичен и експериментален. **Методологията** на изследването се опира на проучени анализи в основната чуждестранна и българска литература върху поставените проблеми. Стратегията на научното изследване е построена на индуктивен принцип в следните стъпки: ексцерпиране и систематизиране на корпус изречения; наблюдение, сравнение, класификация и анализ на техните интонационни графики (графики на мелодията) и спектрограми, както и формално описание на съответните словоредни модели и обособяване на цялостен модел за обхвата на интонационната к-фраза в съвременния български език.

Проучването, на което се базира дисертацията, е проведено върху корпус от 1000 въпросителни изречения, които са ексцерпирани от различни по вид и датировка текстове (20-21 век), а именно – от класически български художествени текстове, от съвременни публицистични текстове онлайн, от корпуси устна реч на българския език, от устна реч в лична комуникация¹. По този начин осигуряваме данни от различни моменти в развитието на езика. Изреченията не са преводни. Ехо-въпросите, косвените въпроси и въпросите с комбинация от к-дума и *ли* са използвани като „контролни групи”, с които се тестват специфики при интонирането на въпросителните изречения като интонационен пик при к-думата и специфичен интонационен контур.

Ексцерпираните изречения бяха изследвани с програмата Speech Analyzer 3.1 и чрез описание на словоредните им модели. Работата с графиките на мелодията продължава проучването на Й. Пенчев от монографията „Основни интонационни

¹ Виж Ексцерпирани източници.

контури в българското изречение” от 1980 г., като тук работим с насоките на автора за звуковите характеристики, които обуславят фразовата фонология, а именно синтактичните интонационни признаци пауза, височина и ударение (Пенчев 1980: 80-81). Словоредните модели са изградени в унисон с работата на Мери Лакова в монографията „Местоименни въпросителни изречения в съвременния български език” от 1991 г. За разлика от М. Лакова обаче, която изследва комбинаторните възможности на к-думите, като се основава на конституентните правила, ние се спираме на модели на база линейния ред в изречението.

В изградените модели ще наблюдаваме и обхвата на к-фразата, който има отношение към разпределението на височините и ударенията. Под к-фраза разбираме всички позиции след к-думата в линейния ред, които влизат в интонационния ѝ обхват. И двете посочени по-горе монографии на Й. Пенчев и М. Лакова са в духа на Теорията за управлението и свързването. Някои от допусканията на Минималистката програма използваме в търсене на обяснение на проблеми като функция и същност на удвоеното допълнение, механизми за типизиране на изречението, както и точното място на к-думата във функционалната структура като интонационен център във въпросите.

Структура на дисертацията

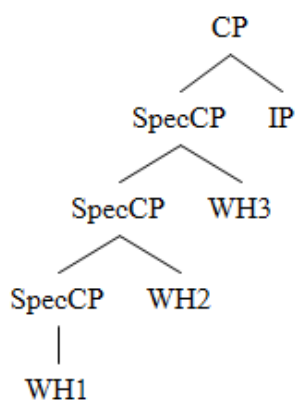
Дисертацията се състои от увод, проблемен преглед, входни данни и експериментално изследване на въпросителните к-думи, изходни данни, дискусия, изводи и резултати, заключение и приноси, библиография и ексцерпирани източници, обособени съответно в четири глави и приложение с формални модели на словореда на въпросителните изречения и примери. Всички графики от изследването са в текстовото тяло (брой графика на мелодията – 100; брой диаграми – 2; брой спектрограми 43), обособени съответно в четири глави и приложение с формален запис на модели на въпросителни изречения и примери. Използваната литература включва 142 източника, от които 31 български и 111 англоезични.

ГЛАВА ПЪРВА *Проблемен преглед*

Първата глава от изследването представя проблемен преглед на основните литературни източници в родното и чуждото езикознание и по-значимите теоретични постановки в контекста на пет подтематични области, които са важни за разбирането на проблематиката, а именно: в първа секция от главата са разгледани дефиниции на синтактичната наука, изреченията и в частност въпросителните изречения. Втора секция обсъжда извеждането на к-думите в спецификатор на комплементизатора. Трета секция дава дискусия на темата за дефинитността и референциалността на к-думите, спрямо реализацията им във въпросно-отговорното единство. Четвърта секция

дискутира удвояването на допълнението и клитичния комплекс в съвременния български език, а пета секция предлага схематично изложение на основните теоретични допускания.

В първа секция от главата разглеждаме някои дефиниции за синтаксис, изречение и въпрос, но и промяната на инструментариума за изследване на въпросите.

фигура 1

В третото издание на „Съвременен български език. Синтаксис“ К. Попов казва, че „Синтаксисът (...) има важно теоретическо значение, защото прави нагледна диалектичната връзка между мислене и език (...)” (Попов 1974: 7). Л. Андрейчин дава следното определение на синтактичната наука – „Синтаксисът е наука за частите на речта като части на изречението” (Андрейчин 1944: 55). Обект на синтаксиса е свързването на езикови единици от различни класове и получаването на нови единици, а негов предмет е изречението. Обикновено поради множеството неизвестни в природата му, изречението се дефинира чрез предикативния акт. По смисъла на науката логика

предикацията представлява приписване на признак на предмет, а от гледна точка на лингвистиката се приема, че „предикацията е единство от три категории – лице, време и модалност” (Пенчев 1998: 499).

Според К. Попов „Предикативността (сказуемността) е основен и най-главен структурно-граматически признак на изречението. От логическо гледище, тя е основно ядро на мисъл, която отразява действителността в субектно-предикатна форма. От психологическо гледище, тя е съчетание на представи в мисловен процес, който има за цел някакво съобщение. От чисто граматическо гледище, предикативността изразява предикативно отношение, т.е. подчинително отношение между две части на изказа, което възниква във времето и е във връзка с категорията наклонение” (Попов 1974: 22).

За Й. Пенчев пък „изречението е предикативно съединение на лексикални единици от частите на речта” (Пенчев 1998: 498). Ал. Т-Балан (Балан 1940) дава следната дефиниция: „Изречението съобщава прилично (предикативно) съчетание на две основни представи”, а Л. Андрейчин казва, че „Изречението е в основата си съобщение или израз на деен мисловен процес, на свързване на две представи – предмет (субект, същина) и някаква негова особеност или проява” (Андрейчин 1944: 421). К. Попов пък приема следното определение, към което ще се придържаме в изследването: „Изречение е основна граматически оформена единица свързана реч, която се отличава със смислово и *интонационно единство*” (Попов 1974: 21; курсив, получер мои – Х.К.).

В генеративния синтаксис въпросите се смятат за продукт на трансформация (Чомски 1957) или транспозиция (преместване) (Чомски 1993). В първоначалния вариант на теорията (Чомски 1957) въпросителното изречение се образува чрез Q трансформация към дълбоката структура, където Q означава „Моля да ми кажете

дали/кой” (I request you to tell me whether/who). Както уточнява М. Лакова, „въвеждането само на Q-морфема в подповърхнинната структура не е достатъчно за изясняване на спецификата на различните видове местоименни въпроси (...) Подповърхнинната структура на wh-въпросите съдържа както морфемата Q, така и морфемата wh. Морфемата Q е семантичен индикатор, че изречението е въпрос (...) Функцията на wh е да специфицира елемента или елементите в изречението” (Лакова 1991:17).

За първи път в българската езиковедска литература за въпросително изречение се споменава от Ив. Момчилов през 1847 г. в изследването му „Писменица на славянския език”, а първата дефиниция е на С. Радулов в „Начална граматика за изучение на български език” от 1870 г. и гласи: „Предложение, в което говорещият ся представлява, че не знае нещо, или че ся сумнява в нещо, или изобщо кога пита за нещо, ся нарича въпросително” (Радулов 1870:22). Според К. Попов въпросителното изречение е това, „с което говорещото лице задава въпрос на събеседника” (Попов 1974: 56-62).

Родната лингвистична традиция (Попов 1974 56-62; Граматика на съвременния български книжовен език, т. III Синтаксис 1983; Пенчев 1993, 1998, и други) разделя видовете въпросителни изречения според начина на реализиране на въпросителността: с т.нар. к-думи (или това са въпросителните местоименни думи); с частица *ли* (както и нейните синоними *дали*, *нали*, *нима*) и интонационно оформени въпроси. В настоящата дисертация основно разглеждаме първия вид – с к-дума, както и въпроси с комбинация от *ли* и к-дума, като приемаме следната дефиниция за к-въпрос: „(...) молбата на говорещия слушащият да запълни липсата на информация в знанията му (...)”или това е въпрос за попълване по М. Лакова(Лакова 1991: 35-37).

Важни са терминологичните и теоретични уточнения за приликите и разликите между темите тема-рема/топик-фокус, въведени във втора секция на първа глава. Те засягат пряко избраният подход в експеримента. В труда си от 1980 г. „Актуално деление и интонация” Й. Пенчев дава различна гледна точка: „в актуалното деление категориите стара и нова информация не са основни, а са само *свободно тълкуване на отношенията по важност между елементите в общото текстово развитие*. Ето защо ще си служим преди всичко с понятието *рема* и ще потърсим мястото му в общата изреченска и интонационна система” (Пенчев 1980: 196-198). По-нататък в същото изследване авторът въвежда уточнението: „Нека наричаме такова задължително пояснение или изобщо член на синтактичното отношение със съответната дума „лексикална рема”. По тоя начин при въвеждането на глагола се приписва признак „рема” (съкратено [+p]; вместо „тема” ще пишем [- p]) както на неговите контекстни категории, така и на самия глагол.” В настоящата дисертация ще разбираме понятията тема-рема, както и техните сходни по значение „наследници” топик-фокус, в смисъла на Й. Пенчев, посочен по-горе, за да избегнем натрупване на терминология за един и същи феномен. А именно, че задължителният член на синтактичното отношение е лексикална рема, маркирана с [+p]. Това автоматично означава, че в синтактичната структура има позиции, предопределени да носят нова информация.

В някои изследвания от последното десетилетие на XX и началото на XXI век вниманието е насочено към елементите от равнището на информационната структура, които отразяват типове прагматични отношения – топик и фокус. Й. Тишева например определя понятията топик и фокус така: „Топикът е това, за което се отнася твърдението. Фокусът представя информацията, приписвана на топика, твърдението, отнесено към топика.” (Тишева 2005: 163).

Авторката твърди, че на полето на въпросителните изказвания най-ярко се проявява връзката между информационна и формална структура – тук едни и същи думи функционират различно като „маркират както илокутивната сила на въпросителното изказване, така и елементи от информационната структура” (Тишева 2005: 162). Понятията илокуционен акт и илокуционна сила ще разбирате в смисъла на Теорията за речевите актове (Д. Л. Остин „Как се правят нещата посредством думите” от 1962), а именно: „...илокуционен акт (извънречев акт), при който по конвенционален начин във връзка със специални обстоятелства, в ситуацията се упражнява от говорещия определена сила върху слушателя, т.е. задава се въпрос или се отговаря на въпрос, дава се информация или се изказва предупреждение, апелира се или се критикува. Илокуционната сила (извънречевата сила) не се включва в значението на изречението” (Остин 1962: 77). Понятието информационна структура разбираме в смисъла на К. Ламбрехт (Ламбрехт 1994: 1-6), а именно (най-общо) че информационната структура описва начина на формално „окомплектоване” на информацията в рамките на едно изречение.

В строежа на въпросителните изречения биват отразени, от една страна, йерархията на комуникативните цели, а от друга, каква е натовареността с информация на елементите от изреченските фрази. Според изводите на К. Рудин от изследванията ѝ на българския език в периода 1986-1991, структурата в йерархията на изреченските елементи може да бъде представена с термините топик и фокус – най-високо стои топикалната позиция, а най-ниско – фокусната, след нея се намира глаголната група, а между позициите на топика и фокуса се разполагат комплементизаторите и спецификаторите.

В изследванията на Л. Рици (Рици 1997; 2002) за структурата на комплементизаторната фраза, по подобие на разделението на IP на няколко функционални проекции (TP, AgrP), и CP се дели на съставни групи. Можем да определим CP като „интерфейс” между две изреченски групи – глаголната (VP) и флексивната (IP). Фразата на комплементизатора CP е площадка за взаимодействие между елементите на формалната структура и елементите с прагматична натовареност. Йерархията на Рици отразява разликата между двата типа елементи – тези на формалната структура са задължителни за всяко изречение, а прагматичните се реализират по изискване на контекста:

Force Phrase, Finiteness Phrase Vmatrix [ForceP Force[TopP Topic [FocP Focus [TopP Topic [FinP Finiteness [IP..]]]]]] (Л. Рици 1997: 289)².

Проблемът за извеждане на к-думите в началото на изречението в български език е най-малко двuasпектен – от една страна, е мястото на к-думата (думите) в йерархията на CP, а от друга страна, са законите на тяхното подреждане при многократно извеждане.

За българския език е характерно многократното извеждане на к-думи според някои учени (Пенчев 1993, 1998; Рудин 1988-1999, и други) до SpecCP на въпросителното изречение. Това извеждане е дефинирано в теорията (Пенчев 1993; 1998) с облигаторен характер. Всички к-думи трябва да се изнесат в SpecCP, което според Й. Пенчев (Пенчев 1993: 132 (394) изисква и разклоняване на спецификаторната позиция. Важно е да се подчертае и обвързаността между интонацията и изнасянето, а именно: „Въпросителните к-думи задължително отиват в свободна спецификаторна позиция на изречението и носят изреченското ударение като фокус на изречението” (Пенчев 1993: 131-132). Единственото изключение, което се допуска от абсолютния характер на това правило, е свързано с изискванията на глагола, а именно че к-думата може да оформи косвен въпрос, но само в случаите, когато главният глагол допуска това (Пенчев 1993: 134). Й. Пенчев подчертава особената важност на изнасянето и с твърдението си, че „...едно сложно съставно изречение е въпросително, ако главното е въпросително” (Пенчев 1998: 615).

Връзката между интонационната изтъкнатост (рематичността) и к-думите в славянските езици е засвидетелствана и от Св. Иванчев, който казва за к-думите, че „(...) заемат в историята на славянските езици изключително позиция на рема в изречението и в такава позиция те се пазят най-устойчиво с хилядолетия” (Иванчев 1988 : 107).

Изследванията на К. Рудин върху български материал от периода 1988 – 1999 г. са посветени на к-думите във въпросителни изречения и някои други, сходни според авторката, феномени, свързани със свободните к-релативи, например. В изследването си от 1988 г. (Рудин 1988а) изследователката прави класификация на езиците спрямо възможността за многократно извеждане в SpecCP [+/- MFS], като по тази класификация българският език е определен за + MFS език или с възможно многократно извеждане в SpecCP. Основните допускания по отношение на мястото на к-думите са, че всички те отиват в лявата изреченска периферия, където формират конституент (виж фиг. 1 по-горе), а по отношение на законите за тяхното подреждане, че номиналните елементи трябва да предхождат ненормалните.

Авторката изтъква някои разлики между одушевени и неодушевени к-думи с еднаква граматическа функция и застъпва тезата, че Условието за превъзходство, демонстрирано в английския език, е видимо и валидно и за българския. Условието за превъзходство е формално изискване за реда на придвижване на конституенти,

²Л. Рици не предлага структурографско изображение на матрицата си.

маркирани с еднакъв признак: „Ако една трансформация може да се приложи по принцип на два конституента в структурата, то тя трябва да се приложи на по-високо стоящия. Никое правило не може да включва X, Y в структурата: ...X...[...Z...-WYV...],..., където правилото се прилага двусмислено към Z и Y, и Z стои по-високо от Y” (Чомски 1973: 232 – 286) (превод от англ.ез. – мой Х.К.).

В изследванията си от 1997-1999 К. Рудин говори за сходствата между българските *да/не* и *к*-въпроси, като предлага *ли* да се въведе като специален вид въпросителен комплементизатор.

1. Кой какво на кого е дал?

фиг. 1 по-горе, повторена за улеснение.

(Рудин 1988: 461, пример 29а)

В същите изследвания (Рудин 1997, 1999) авторката твърди, че въпроси от типа *ХР ли*, но не *VP ли*, включват пресупозиция. Така елементът, който прехождат *ли*, е рематизиран, а нерематизирана е информацията от пресупозицията. Като сравнява българския и македонския език³, авторката стига до извода (Рудин 1999), че възможността за едновременна поява на *к*-думите и *ли* в български език се дължи на факта, че *к*-думата е рематизиран елемент, а останалата част от структурата е пресупозиция.

2. Какво *ли* е намерил в него?

(Рудин 1999: 561, 41а)

В този пример рематизираният елемент е въпросителната дума, а останалата част от структурата, според авторката, е пресупозиция. Този анализ има няколко съществени недостатъка. К. Рудин не обсъжда дали липсата на фокусиране на т.нар. „пресупозиция” е резултат от рематизирането на *к*-думата, която съответно ще бъде интонирана по-високо. Анализът не отчита открития от Й. Пенчев (Пенчев: 1980) низходящ изреченски интонационен контур за *к*-въпросите. С други думи така наречената „пресупозиция” се интонира по-ниско поради изисквания на ритмо-мелодиката. Такова тълкуване ще означава, че каквато и да е информацията след *к*-думата, тоничен спад ще има. Друга слабост е липсата на задълбочена дискусия относно природата на рематичността на *к*-думите – е ли тя наследствена и следва ли да се провери чрез движение и/или съгласуване?

Ето един по-различен анализ, предложен от Н. Ричардс (1998, 2001). Авторът също изследва подредждането на *к*-думите при многократно извеждане в българския език, както и ограниченията в това движение при езици от този тип. Н. Ричардс прави нова класификация, като според нея езиците биват два типа: със *CP* абсорбция (при

³ Повече за македонския език и позицията на България по този въпрос виж в „За официалния език на Република Северна Македония“ (София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2020), както и в Рамковата позиция на НС от 9.10.2019.

които к-думите се движат до SpecCP – български език) и с IP абсорбция (при които к-думите се движат до SpecIP – сръбски език). Според Н. Ричардс основната разлика между тези два типа езици е, че първият вид (с CP абсорбция) се подчинява на Условието за превъзходство, а вторият тип (с IP абсорбция) не се подчинява. Обяснението за това е, че на фазата на изговора (Spell Out) Со още не е навлязло в деривацията, поради което де факто движение на к-думите няма, а по-скоро има лява дислокация. Тъй като Н. Ричардс сравнява българския със сръбския материал, обяснението му работи добре за втория език, но за българския се налага да постулира следния принцип, който нарича Принцип за минимално съответствие (ПМС):

„За всяка зависимост D, която се подчинява на ограничение C, който и да е било от елементите, релевантни за определяне дали D се подчинява на C, може да бъде игнориран до края на деривацията за целите на определяне дали някаква друга зависимост D се подчинява на C” (Н. Ричардс 1998: 601)⁴.

Ако следваме този принцип, то само първата к-дума трябва да се подчинява на Условието за превъзходство, а останалите, стига да са в добре оформена позиция (domain), не е нужно да се съобразяват с Условието. В случаите, когато има к-острови пък, ако има предходно движение, при което Условието е спазено, то излиза, че елементите може да бъдат изваждани без съблюдаване на ограниченията на островите или Условието за превъзходство.

4. ?Кой журналист j коя книга i tj разпространяваше [мълвата, че сенаторът иска да забрани tj]?

(Ричардс 1998: 607, пример 186)

С този подход обаче не винаги се прогнозира правилни структури за българския език. Например, според Принципа за минимално съответствие във всички к-въпроси, в които се изнасят само две к-думи, Условието за превъзходство трябва да е спазено. Това обаче не се случва, както забелязва Г. Дукова-Желева (2010: 40).

Ж. Бошкович (1998, 2002) прави вероятно най-популярния в последните години коментар по темата за многократното извеждане на к-думи. Авторът постулира два вида движение: *движи* (move) – когато движението се случва поради формални несъответствия на елемента, който бива придвижван (вид фокусиращо (по Й. Пенчев – рематизиращо) движение), и *привлечи* (attract) – движение, причинено от формални несъответствия на целта (к-движение до SpecCP).

Движи води до нуждата всеки к-елемент да се появи в началото на изречението, тъй като е рематичен. *Привлечи* пък води до к-движение и нуждата Со, маркирано с +к, да има явен спецификатор. Както и самият Ж. Бошкович посочва обаче, не е правдоподобно цяла типология да се базира върху потенциала на дадена

⁴ „For any dependency D that obeys constraint C, any elements that are relevant for determining whether D obeys C can be ignored for the rest of the derivation for purposes of determining whether any other dependency D' obeys C.” [Richards (1998), p.601] *Превод от англ. ез. мой* - Х. К.

характеристика на целта или на търсещия елемент (goal-probe), а е по-скоро желателно да се съди за различните видове езици по вида на целта (goal). Вероятно заради това уточнение впоследствие авторът защитава тезата, че разликата между тези две движения може да се извлече от характеристиките на целта (goal) за всеки тип движение. Анализът се основава на предположението, че [+k] и [+Focus] ([+p] по Й. Пенчев) се намират в Со в български език. Ето защо Ж. Бошкович предлага, че за българскиЯ [+k] характеристиката на Со е същата, както в английскиЯ – трябва ѝ явен спецификатор и привлича само един елемент, който трябва да е най-високо стоящият и да се подчинява на Условието за превъзходство. За [+Focus] ([+p] по Й. Пенчев) Ж. Бошкович застъпва мнението, че е от вида „привлича всичко” и в резултат движението няма причина да се подчинява на Условието за превъзходство, което е невалидно в случаи на изнасяне на всички фрази. Според анализа на Ж. Бошкович най-високо поставената к-дума трябва да се появи първа, а останалите може да се появят в случаен ред (scrambling). Ето няколко примера, с които авторът илюстрира аргументите си:

6. Кого как е целунал Иван?/*Как кого е целунал Иван?

7. Кой кого как е целунал?/Кой как кого е целунал?

8. Кого какво е питал Иван?/*Какво кого е питал Иван?

(Бошкович 1998: 77, примери 31-33)

Тези примери работят в полза на изброените по-горе твърдения – най-високо поставеният к-елемент трябва да се появи на първо място във всички случаи – и когато к-фразата е аргумент, и когато е адюнкт. В случая с три к-думи изглежда, че ограничението е валидно само за най-високо поставения к-елемент, а поредността на другите не е от значение.

Прогнозите на Ж. Бошкович са верни само за част от данните в българския. Те не могат да обяснят примери като *Какво на кого даде?/На кого какво даде?*, а и постулират формиране на к-конституент, което твърдение М. Ламбова (2004) развенчава чрез вмъкване на наречия

Р. Изворски (1995) предлага функционална проекция под СР – фраза на фокуса, която да бъде „площадка за кацане”⁵ при к-движение. Така при съответните въпроси с *ли* и *дали*, *ли* ще се намира във фразата на фокуса (FP), а *дали* ще бъде в СР. Ето две йерархии, с които авторката онагледява идеята си:

[СР С *дали* [FP XP F[...]]]

[FP [XP F *ли*[...]]]

(Изворски 1995: 64, пример 32).

⁵ „Площадка за кацане” е израз на Пенчев от „Български синтаксис. Управление и свързване” от 1993 при описанието му на фразата на комплементизатора.

По същността си това предположение означава, че въпросителната частица *ли* е генерирана във фразата на фокуса и има характеристика [+Q]. При VP/IP-*ли* въпроси вербалната фраза минава през фразата на фокуса (Fo), където проверява своята фокусна характеристика. Това допускане съответства на тезата на Пенчев, че глаголната фраза е маркирана по начало с [+p] (Пенчев 1993, 1998).

Р. Изворски продължава разсъждението си, твърдейки, че фокусираните конституенти се придвижват до SpecFP. Така е удовлетворена характеристиката [+focus] (по Пенчев това е [+p]) на XP. Ето три примера, с които Р. Изворски илюстрира идеята си:

8. Водка ли пие Иван?

9. Дали Иван пие?

10. Пие ли Иван?

(Изворски 1995: 64).

За разлика обаче от пример 10, където глаголната фраза е придвижена до Fo, в 8 фокусираният обект е повдигнат до SpecFP. По отношение на к-въпросите Р. Изворски предлага разграничение между мястото на относителните местоимения, което според авторката е SpecCP, и въпросителните думи, които трябва да отидат в SpecFP.

11. а) Кое писмо написа детето?

б) *Кое писмо детето написа?

(Р. Изворски 1995: 54, пример 1)

12. Писмото, което детето написа, е на масата.

(Р. Изворски 1995:54, пример 3).

Един от аргументите на Р. Изворски за различната позиция на к-думите и к-релативите в CP е инверсията между подлога и сказуемото, която се наблюдава при въпросителните, но не и в относителните изречения. Друго предположение на Изворски е, че в българските въпроси глаголът не се повдига до C, а субектът остава в глаголната фраза, освен ако не е фокусиран:

13. а) Иван подаде бързо писмото на Мария.

б) ?? Какво подаде Иван бързо на Мария?

в) Какво подаде бързо Иван на Мария?

(Р. Изворски 1995: 56-57, примери 6-8).

С тези примери авторката илюстрира съобщителни изречения с приглаголни наречия като *бързо*. Примерът в 13б) показва прогнозния словоред, ако к-думата е

повдигната до SpecCP, а глаголът от Т в С. Според Р. Изворски предпочитаният словоред е във в), където к-думата не е повдигната до SpecCP, глаголът предхожда наречието, а субектът остава в рамките на VP, където е генериран.

Последният аспект от изследването на Р. Изворски, който ще обсъдим, е един коментар на времена със сложни глаголни форми в к-въпроси, който е приведен в доказателство за липсата на повдигане от Т към С. Ето как авторката илюстрира проблема:

14. а) За какво беше напълно забравила Мария?

б) *За какво беше Мария забравила?

(Изворски 1995: 58-59, примери 17-18)

Този пример според Р. Изворски сочи, че спомагателният глагол не е клитика на причастието, тъй като между тях може да се вмъкне наречие. 14б) е приведено като аргумент, че словоредът е граматичен само при задпоставен субект. Затова допускането на Р. Изворски е, че в подобни структури спомагателният глагол се повдига до Т, а лексикалният (причастието) се придвижва до своя проекция за съгласуване над глаголната фраза и че субектът си остава в глаголната фраза.

За нас може би най-важно значение има допускането, че въпросителните думи, за разлика от к-релативите, не отиват в SpecCP. Тази теза се основава на два езикови факта: 1) топиализирани фрази в косвени к-въпроси; 2) релативизиране на въпросителни изречения. Нека разгледаме два от примерите на Р. Изворски:

15. а) Попитах го новата си книга на кого ще посвети.

б) *Попитах го на кого новата си книга ще посвети.

Авторката илюстрира с примерите как топиализираните елементи *новата си книга* се появяват преди въпросителните думи в косвени въпроси, което според нея не е възможно, ако к-думата е повдигната в С. Ако к-думата е в SpecCP, очакванията са и топиализираната фраза да я последва. Затова Изворски приема, че к-думите не се повдигат до тази позиция, а се „приземяват” в най-високата позиция на по-ниска функционална проекция като IP или FocusP, ако приемем нейното съществуване.

Идеите на Р. Изворски действително решават някои проблеми на традиционния анализ, но също и създават нови. Например, как се типизира изречението, ако к-думата не е изнесена до SpecCP?

В трета секция продължаваме проблемния преглед с обсъждане на дефинитността и референциалността на к-думите. Вътрешният строеж на к-думите пряко се отнася до техните интонационни характеристики и до тяхното място във функционалната структура. Нека започнем с факта, че във въпросителни изречения с *кой* (и неговите обектни форми), клитичните удвояващи допълнения са отново дефинитни съществителни (Пенчев 1993: 123). С други думи клитиките са преносител

на функционална информация, която според нуждите на контекста се реализира на определените за това места. Тяхната дефинитност обаче, когато говорим за въпросителни изречения с к-думи, където клитиката удвоява обект, въведен с к-дума, е свързана и с дефинитността на самата к-дума – референт. В изследването си от 1983 „Семантика на въпросителните местоименни думи в съвременния български книжовен език във връзка с категорията определеност/ неопределеност” М. Лакова прави съпоставка на фразата с въпросителна дума от въпросителното изречение с фразата-съответник на въпросителната дума в отговора, като се ръководи от факта, че между двете фрази трябва да има съответствие по отношение на категорията определеност/неопределеност. Авторката отделя три вида признаци, които са ключови за дефинирането на определеността на въпросителните к-думи – *дефинитност/индефинитност* и *адефинитност*, където дефиницията на трите се извежда по аналог на терминологията в английски както следва: недефинитна (nondefinite) – всяка именна фраза, която не е дефинитна; индефинитна – именна фраза с неопределително местоимение или с неопределителен член, т.е. „(...) всички индефинитни номинални фрази са недефинитни, но обратното не е вярно” (Лакова 1983: 153). В. Зидарова коментира адефинитността така: „Адефинитните фрази не се отнасят към референт, както за говорещия, така и за слушащия. Референтността им е равна на нула” (Зидарова 2018: 65).

В цитираното по-горе изследване на М. Лакова, авторката доказва, че „докато назоваващите (неместоименните) синтактично самостоятелни думи могат да участват в дефинитни, индефинитни или адефинитни фрази, фразите с въпросителна местоименна дума са задължително или дефинитни/индефинитни – тези с *кой*-съдържаща дума, - или адефинитни – тези с *какъв*-съдържаща дума” (Лакова 1983: 178). Както нееднократно е акцентирано в литературата по въпроса (Фукуи 1988; Лезлингер 2010; Бошкович 2013), наличието или липсата на определителен член създава различия в поведението на езиците. Ще обсъдим един анализ на Ж. Бошкович (Бошкович 2013: 190-192), в който авторът сравнява сръбски (без определителен член) с английски език (с определителен член) и извежда някои типологични обобщения. Според изследването на Ж. Бошкович (2013), езици без определителен член не разрешават операцията NR (повдигане на отрицанието – negative raising), а тези с определителен член я разрешават. Езици, в които се наблюдава многократно извеждане на к-думи, но няма определителен член, не демонстрират йерархичност при това извеждане, а езици без определителен член не позволяват удвояване на допълнението. В български са налични и трите изброени по-горе черти. Ето защо ние смятаме, че е обосновано да се приеме, че те съставят системно различно поведение поради наличието на функционалната „шапка” на детерминантата. С други думи, D е функционалната основа на DP, която „избира” N, а то от своя страна, индуцира съгласуването (Фукуи 1988). Нека да се върнем на к-думите – съществителни и частно на *кой*. Според Н. Фукуи (Фукуи 1988) местоименията са D-опори в английски и N-опори ⁶ в японски и в езиците без определителен член, на базата на възможността им за модифициране (това е т.нар. Тест на Фукуи). по смисъла на теста на Н. Фукуи, *кой* следва да се интерпретира като D-

⁶ Основи съответно в DP и NP.

опора. Това автоматично означава, че *кой* е маркирано спрямо речниковата спецификация на членните форманти съобразно конкретната си употреба. Тъй като обаче не може да бъде модифицирано, изборът на даден формант проличава при отговор:

22. Кой дойде?/Дойде шефът, затварям вече.

Кой успешно функционира и в атрибутивна употреба. В тези случаи то следва да е в SpecNP.

23. Кой ботуш ти е за ремонт?/Десният ботуш, токчето му е за смяна.⁷

Това не би било възможно, ако *кой* е Do. Един анализ на Е. Димова предлага решение на този проблем (Димова 2013: 177). Според авторката *кой* се държи като детерминатор, но съдържа и празен номинален елемент, който се реализира, когато местоимението е в роля на прилагателно. Това обяснение се допълва и от твърдението на Р. Ницолова (Ницолова 1984), че *кой* не означава никакъв признак на елементи от дадено множество, защото за признака научаваме от значението на името, при атрибутивна употреба, или на сказуемостта/на изречението при предикативна или свободна употреба.

Четвърта секция от първа глава поставя проблемите на въпросителността в контекста на удвояването на допълнението в случаи на поява на удвояващата клитика във въпроси с к-дума, когато к-думата е разгърнат обект. За целта са разгледани петте конструкции с удвоено допълнение, описани от И. Кръпова и Г. Чинкуе (Кръпова и Чинкуе 2008), редом с мненията на други автори (О. Аранудова, М. Джонова, др.).

Според сравнителните данни на И. Кръпова и Г. Чинкуе, удвояването на клитиките се дели на същинско, лява и дясна дислокация, фокусиращо движение и конструкции с висящ топик. Ето няколко примера, с които те илюстрират петте вида структури:

27. Тя и без това не мога да я накарам да яде. – външен топик⁸ (HT hangig topic)

28. На Мария няма да ѝ пиша. – лява дислокация на клитики (CLLD left clitic dislocation)

29. Само на Иван му се спеше. – фокусиращо движение (FM focusing movement)

30. Познавам го това чувство. – дясна дислокация на клитики (RCLD right clitic dislocation)

31. Не му се спеше само на Иван. – същинско удвояване с клитики (CD clitic doubling)

⁷ Примери от лична устна комуникация.

⁸ Преводът на български език на този термина е на Й. Тишева и М. Джонова.

(Кръпова и Чинкуе 2008: 259, примери 1-5).

Висящият топик (или изнесенят в лявата периферия топиализиран израз) е известен и като сегментирана фраза (Бали 1932, 1965) или силна тематизация. От прозодична гледна точка според И. Кръпова и Г. Чинкуе може да има остър интонационен спад между лявата дислоцирана фраза и останалата част от изречението. Характерна е липсата на явно маркиране по падеж, както и невъзможността на външния топик да влезе в подчинено изречение (вграден контекст – root context). Друга разлика между лявата дислокация на клитики и външния топик е наличието и отсъствието на ефекти на свързаност, според авторите. Тъй като в български език само местоименията показват явен падеж, този вид свързаност трябва да е видима в подобни казуси. Местоименията, които са изнесени като висящ топик обаче, не показват свързаност по падеж с резюмтивния елемент и така остават в номинатив, за разлика от клитичната лява дислокация, при която падежната свързаност е задължителна. При клитичната лява дислокация са налице и други видове свързаност като категориална, свързани анафори, свързани прономиннали и т.н., което според И. Кръпова и Г. Чинкуе е проява на сходство с романските езици.

Важна разлика, която авторите открояват, е фактът, че при външния топик резюмтивният елемент може да бъде всеки тип DP. И. Кръпова и Г. Чинкуе правят генерализацията, че без значение от граматическата си функция дислоцираната фраза на външния топик може да е само DP, маркирано с падеж номинатив, за разлика от клитичната дислокация, чиято роля може да се играе и от предложни фрази. Единственото ограничение, което структурата на клитичната лява дислокация поставя, е дислоцираната фраза да се напасне с резюмтивна клитика по падеж. Висящите топици не са чувствителни към островни конструкции, за разлика от клитичната лява дислокация, която по данните на И. Кръпова и Г. Чинкуе показва силна чувствителност към острови. Единствен възможен словоред при едновременна поява на висящ топик и ляво дислоцирани клитики е топикът да предхожда клитиките в линейния ред. Също така появата на външния топик може да бъде само еднократна, докато ляво дислоцираните клитики, могат да се появят повече от веднъж. Мястото във функционалната структура, което И. Кръпова и Г. Чинкуе отреждат на тези две конструкции, е CP, като предполагат, че това е спецификаторът на специална функционална проекция.

Като основни разлики между фокусиращото движение и лявата дислокация авторите посочват контрастната природа на фокусираната фраза, както и невъзможността за резюмтивна клитика. Единственото изключение от тази генерализация според И. Кръпова и Г. Чинкуе е същинското удвояване с клитики. Този факт е посочен като аргумент в полза на твърдението, че разграничаването между топик и фокус няма значение за характеризирането на същинското удвояване като такова.

Дясната дислокация и удвояването на клитиките в този анализ се различават по редица характеристики, сред които най-важен според авторите е незадължителният

характер на дясната дислокация. Други разлики са липсата на зависимост от предиката, топиализиране на удвоения елемент (което би следвало да се маркира и от някаква интонационна промяна, прогнозите ни са за тоничен спад), невъзможност за неговото к-местене или контрастно фокусиране, невъзможност за включване на индефинитен квантификатор. Ето едно изречение, с което авторите илюстрират тази структура:

35. Познавам го това чувство. (CLRD)

(Кръпова и Чинкуе 2008: 266, пример 4).

От друга страна, същинското удвояване е задължително, зависи основно от предиката, а не от словореда, а като най-важна разлика е означен фактът, че редупликираният елемент може да носи нова информация (като тук нашите прогнози са за тоничен пик). И. Кръпова и Г. Чинкуе описват седем класа предикати, при които същинското клитично удвояване е задължително.

Нека обсъдим няколко случая на реализация на клитичен комплекс в копулативни изречения и в изречения, в които *съм* е спомагателен глагол:

36. Той ми е приятел./Приятел ми е.

(Бъркалова 2017: 333).

В тези два примера дателната клитика изпреварва третоличния глагол *съм* за разлика от конструкциите в 1 и 2 лице (Аз съм ти/Ти си ми). Това поведение е устойчиво – П. Бъркалова го наблюдава във формите за аорист и имперфект, с което изключва категорията *лице* като словореден фактор и допуска акцентогенна причина за словореда в третоличната конструкция със *съм* – както копулативен (сор), така и спомагателен (аух) (Бъркалова 2017: 333). Друг основен проблем, на който се спира П. Бъркалова е еднаквата дистрибуция на клитиките при *съм* (и като копула, и като спомагателен глагол) в аорист и имперфект с тази на максимално немаркирания третоличен глагол *съм* в ед.ч. сег.вр. (Бъркалова 2016: 333). Според П. Бъркалова в случаи като *Той ми е приятел* *съм* може да се тълкува и като енклитика, и като проклитика „или нещо средно между клитика и акцентогенна дума” (Бъркалова 2016: 331), което е използвано като аргумент в полза на твърдението, че на повърхнинно равнище се проявява закон за акцентно-ритмична организация на изречението, който повлиява на словореда. Стивън Франкс разглежда клитиките като функционални опори в падежната фраза K(Case)P, която според него се намира над DP (Франкс 2013: 111-133). Клитиките се придвижват като опори, но не съставят конституент. Франкс прави следните предположения:

- Съществува още една функционална проекция над именната – K(Case)P падежна фраза.

- При клитичното удвояване в българския език, К е отделена от останалите чрез А-движението⁹ на кореферентния елемент, така че при деривацията Кмах остава наразклонена.
- При клитичното удвояване в български се наблюдават ефекти, характерни за островите (Пенчев 1993: 136, 165).
- След извеждане на DP, Кмах е наразклонена и може да се клитизира.

Важно е уточнението, което Франкс прави, че „КР-над-DP отличава български, защото така на именната система са осигурени две потенциални максимални проекции (при това и D, и К са референциални)” (Франкс 2013:118).

В пета секция на първа глава публикуваме основните теоретични допускания, както следва.

Тъй като по смисъла на наблюденията ни на полето на въпросителните изречения е най-ясно забележима пряката зависимост между интониране и характеристики на структурата, които отговарят на прагматичните изисквания, в настоящия дисертационен труд разглеждаме т.нар. к-въпроси или това са въпросителни изречения с к-дума. Нашите цели са две:

- ✚ Да се установят зависимости между словоредата и интонацията на българските к-думи.
- ✚ Да се очертаят словоредно-интонационни модели, чрез които въпросителните к-думи могат да бъдат идентифицирани.

Като се стараем да продължим започнатото от Й. Пенчев в монографията „Основни интонационни контури в българското изречение”, ще работим с насоките на автора за звуковите характеристики, които обуславят фразовата фонология, а именно синтактичните интонационни признаци *пауза*, *височина* и *ударение* (Пенчев 1980: 80-81). В експерименталната част на дисертацията представяме словоредните модели и коментираме графики на мелодията и спектрограмите на избраните за изложението примери. Словоредните модели продължават работата на М. Лакова от монографията „Местоименни въпросителни изречения в съвременния български език” (1991). Това е единственият цялостно разработен труд (сред проучените източници) в българската синтактична традиция за комбинаториката на к-думите. Авторката извежда техните словоредни модели на базата на конституентните правила. Тъй като обаче ние ще държим сметка за връзката интонация-словоред, нашите модели са изградени по линейното подреждане на елементите в даденото изречение.

Основните допускания, които правим в тази дисертация, са следните:

- ✚ Интонационните пикове в SpecCP на главното и на подчиненото изречение не са равни по тоналност, но дори по-ниският интонационен пик в SpecCP на

⁹ Аргументно-движение = в позиция на аргумент.

подчиненото изречение дава възможност за съставяне на характерния каскаден интонационен контур и съответното типизиране на изречението като въпросително.

- ✚ При извеждане в SpecCP к-думата съставя рематичен център с възходяща интонация, която може да обхваща няколко позиции.
- ✚ В българските въпросителни изречения с к-дума клитиките не формират голяма прозодична единица, изградена от интонационни фрази, а се реализират при прозодична дума, при определени условия с характерна платовидна структура, и действат като механизъм за подготовка на интонирането на следващия ги елемент, като едновременно с това носят функционална (а не лексикална) информация.

От гледна точка на функционалната структура:

- ✚ Приемаме консервативна гледна точка, която се основава на анализите на Ж. Бошковиц (1998, 2002), но вместо к-конституент ще разглеждаме варианта за формиране на прозодична единица от к-думите (Дукова-Желева 2010), която се основава на ритмо-мелодичните изисквания на фразата и на функционалните изисквания за изнасяне до SpecCP, за които смятаме, че имат значение както одушевеността, така и Условието за превъзходство. Според нас съвместяването на различни характеристики в CP е в унисон с допускането, че комплементизаторът отговаря за типизирането на изречението (Ченг 1991), хипотеза, която ние приемаме.
- ✚ Тъй като смятаме, че в български език има фраза на детерминантата, под функционалната шапка на която стои NP, то според нас *кой* се държи като детерминатор, но съдържа и празен номинален елемент по Е. Димова (2013), който се реализира, когато местоимението е в роля на прилагателно. Относно удвояването на допълнението приемаме, че то се дължи на изисквания на сказуемостта и разширението, клитичният обект и глагола формират прозодична единица акцентирана фраза при определени условия.
- ✚ Приемаме, че категорията лице няма отношение към мястото и подредбата на клитиките, а вместо това се намесват принципи на ритмо-мелодиката, които предстои да изследваме. Според нас мястото на клитиките във функционалната структура може да се търси в падежната фраза K(case)P по Ст. Франкс (2013), но с уговорката, която внася П. Бъркалова (2016) за двете различни копулативни позиции.

ГЛАВА ВТОРА *Входни данни и експериментално изследване*

В тази глава представяме входните данни за експерименталното изследване, както и теоретичната рамка на експеримента. Целта е да се даде дискусия на

теоретичната платформа, която е избрана за изследването и на която е била подчинена ексцерпцията, както и на значимите фактори за входящия материал. Тук ще обсъдим и методите на изследване.

Служили сме си с насоките на Й. Пенчев за отношението към категориите стара и нова информация, а именно: „(...) всяко конкретно изречение е част от диалога (монологичните изказвания са частен случай на диалог). С други думи, всяко изречение може да бъде стимул за реплика от страна на събеседника или стимулирано от събеседника. Стимулиращите изречения могат да не зависят от контекста” (Пенчев 1980: 35). Й. Пенчев заключава, че всъщност говорещият не може да избира (или е ограничен при избора си) на стара информация, а при избора на новата общата семантична категория може да бъде зададена от въпроса. Така се налага изводът, че „(...) функционалната изреченска перспектива, разглеждана като процес, е задаване на новото” (Пенчев 1980: 35-36). Всъщност с тези разсъждения Пенчев намежда, а после и експлицитно твърди, че функционалното разпределение (или окомплектоване по К. Ламбрехт) е прерогатив на речевата теория, а не на езиковата, защото според автора „езиковата синтактична теория не може да обясни защо говорещият включва или не включва в изказването си дадена граматична категория (...)” (Пенчев 1980: 36). Налага се изводът, че **в подобен тип експерименти са важни случаите, в които интонационно изтъкнатата част е предопределена от дадени положения вътре в изречението (в структурата)** (Пенчев 1980:35-36). Нека обсъдим характеристиките, които ще ни интересуват, както и основните аксиоми във формален план.

Й. Пенчев съставя модел за определяне на интонационния контур по степента на рематичност като разделя тази степен на пет нива (Пенчев 1980: 85), където първо ниво е за крайните неударени срички във фразата; второ ниво е за нерематичните части; трето ниво е за неглавната рема; четвърто ниво е за главната рема, а пето ниво – за емфатична рема. В нашия експеримент ще наблюдаваме пиковите при к-думата, както и нейното обкръжение в линейния ред, тоест ще държим сметка за влиянието ѝ върху цялостния изреченски контур и способността ѝ за рематизиране на дадени части. Това означава, че ще се занимаваме с рема от ниво 4 по Пенчев – главна, но **не** емфатична. Основните принципи, които авторът откроява (Пенчев 1980: 75) за мелодично изменение на изречението, се свеждат до двата основни вида рема – лексикална и включена. Лексикалната рема е константа, а включената се добавя по прагматични изисквания. Това се случва по следното правило, което авторът дефинира: „(...) включването на нова рема е превръщането на нерематична част в рематична, т.е. фразова дума, която не е лексикална рема, става рема (неемфатична). Включените реми са два вида: а) неприсъединителна, б) присъединителна. Неприсъединителната включена рема е съседна на лексикално зададените реми или на рема, включена вече неприсъединително. Присъединителната рема е включена дистантно от лексикалните, т.е. между включената и последната лексикална рема има поне една нерематична част” (Пенчев 1980: 75). Изведени са и две правила за т.нар. *емфатична рема*, които гласят:

1) „(...) съдържанието на всяка фразова дума може да се подчертава емфатически, при което всички останали думи стават нерематични (...)” (Пенчев 1980:65) и

2) „(...) силната емфатичност по правило отделя единствена рема (...) ако говорещият не желае да представи информационната структура на изречението с единствена рема, той трябва да включи нова рема” (Пенчев 1980: 66).

Тук е мястото да уточним и две основни понятия – *логическо*¹⁰ и *фразово* ударение¹¹. Според Пенчев (Пенчев 1980: 70) *логическото ударение* може да се дефинира чрез правилото „(...) Признакът [+p] се интерпретира семантично като „необходим смислов момент” в текстовата структура на изречението; признакът [-p] – като „ненеобходим момент”. Следователно „логическото (или контрастното) ударение е отрицание на стара информация чрез изтъкване на единствена фразова дума като нова информация” (Пенчев 1980: 70), а фразовото – сигнализира включената рема, новия рематизиран елемент в текстовата структура. Мястото на главната рема е свободно по отношение на контекста само в контекстно независими изречения (това са обикновено началните). При отговор на въпрос главната рема е предопределена (Пенчев 1980: 69).

В нашето изследване ще се интересуваме от интонирането на *фрази*, а не на думи. Според Пенчев „думата става фразова дума тъкмо с ония признаци, които не играят съществена роля в нейната собствена фонология” (Пенчев 1980: 78). Такъв признак е например звучността. Следователно ние ще търсим отговор на въпроса как се интонираат к-думите, когато те са част от *фраза* или фразова дума (както обръща внимание Пенчев, това е т.нар. *синтагма* по Р. Якобсон, взел термина от Я. Б. де Куртене). Изречението се разделя на възможни фрази на границата между рематични и нерематични части (Пенчев 1980: 78).

Освен за видовете рема, видовете ударения и фразовите думи, нужно е да поговорим „с термини“ и за звуковите характеристики на фразовата фонология, които използваме като показатели за измерванията. Това са *пауза*, *височина* и *ударение*.

- **Паузата** бележи границата между две фразови думи с прекъсване на звуковия поток.
- **Височина или височинен връх** е тоново съотношение, образуващо мелодията на изречението (в акустичен план – честота на основния тон).
- **Ударението** е по-силният изговор на една гласна в сравнение с друга, интензивност на звука (в акустичен план – амплитуда на трептенията) (Пенчев 1980: 80).

В групата на тези признаци има йерархия – те не участват еднакво при оформянето на синтактични структури. Тази йерархия Й. Пенчев представя с формалното правило „Ако отношението „*b* зависи от *a*” представим така *a* -> *b*, в посочените до тук съотношения можем да повторим със схемата граница -> (ударение ->

¹⁰ Според К. Попов „Чрез интонацията се изразява логическото ударение и комуникативната натовареност на думите в изречението” (Попов 1963: 26).

¹¹ Тук няма да се занимаваме със словното ударение, което е речникова характеристика на лексемите.

височина)”¹² (Пенчев 1980: 84). Тоест, изведената закономерност отразява факта, че границата между фразите влияе на ударението, а то от своя страна – на височината.

Интонационният контур на всяко изречение Й. Пенчев разделя на четири части: *начало – предцентър – център (ударената сричка на главната рематична част) – следцентър*. Тези части всъщност представляват точки, които оформят рематичната част, а контурът се образува от движението на тона в тях. Главната рема е ключова за строежа на интонационния контур и за информационната структура, защото осъществява подреждането на елементи от новата и старата информация по важност. За нея Пенчев казва, че „Това е единственото семантично съображение на говорещия в използването на неемфатичните интонации” (Пенчев 1980: 92-93)

Експериментът се състои в следното: емпирична база от 1000 въпросителни изречения се обработва¹³ чрез програмата Speech Analyzer 3.1¹⁴, за да се получат графики на мелодията и спектрограми като база на аналитичните процедури върху словоредата на въпросителните думи в българското изречение – просто и сложно.

Целите на експеримента са съобразени с проверката на основните допускания в дисертацията¹⁵, които бяха по-горе изброени. В тази глава даваме и списък с обобщените словоредни модели на въпросителните изречения, разделени на два класа въпросителни изречения – просто и сложно, с общо четири вида от всеки клас – със и без извеждане, с извеждане и *ли*, без извеждане с *ли*. Словоредните модели са изградени в продължение на работата на М. Лакова в монографията „Местоименни въпросителни изречения” от 1991 и се основават на трите основни модела за дистрибуцията на к-думите, които Лакова дава, а именно:

к-думата (формален запис с Q):

- **Q VP (S)** в самостоятелно (просто или главно) изречение;
- **Q V S** в подчинено изречение, при което цялото изречение е въпросително;
- **S Conj Q VP** в позиция след съчинителен съюз в сложно съчинено изречение (Лакова 1991: 272).

ГЛАВА ТРЕТА *Изходни данни, дискусия и изводи*

Тази глава помещава изходните данни от изследването на графиките на мелодията и спектрограмите на прости и сложни изречения. Целта е да се очертаят разликите и приликите между графиките на различните видове въпроси и да се

¹² Курсив, получер – мои Х. К.

¹³ Работили сме с трима респонденти две жени на 57 г. (висше образование) и на 83 г. (полувисше образование) и един мъж на 32 г. (висше образование). Оценя се нуждата от целево подбрани многочислени групи респонденти, както и по-обширен корпус изречения. Поради тези ограничения резултатите тук съобщаваме като пилотни, сондаж в тематиката и една стъпка към по-задълбоченото ѝ проучване.

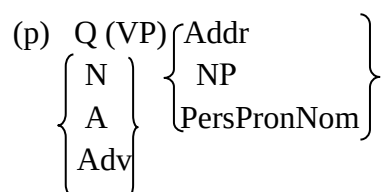
¹⁴ <https://software.sil.org/speech-analyzer/>

¹⁵ Допусканията по отношение на формалната структура ще бъдат обсъдени в следващата глава.

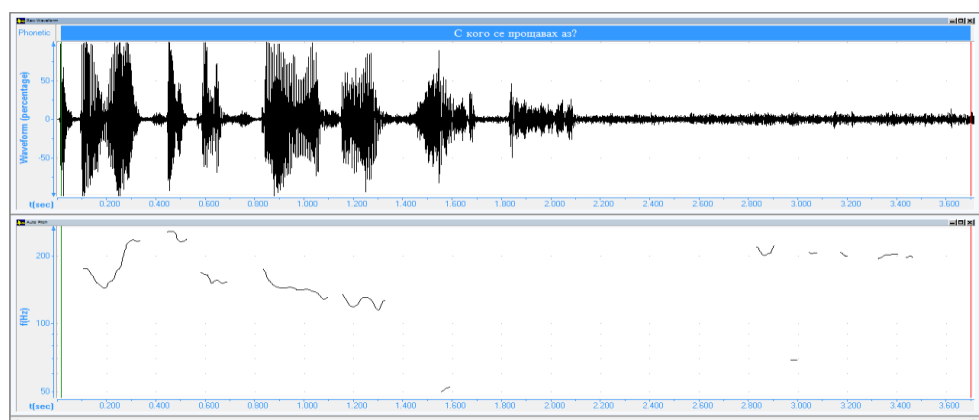
дискутират данните в този контекст. Тук обсъждаме аргументите в полза на допусканията, които правим в първа глава по отношение на формалната структура. Разглеждаме интонационните особености на структури с удвоено допълнение. Спираме се и на многократното извеждане на к-думи и техните прозодични особености.

Изреченията са представени чрез няколко инструмента за изследване – словоредни модели, структурографски изображения, спектрограми. Ще илюстрираме по-долу няколко такива поредици..

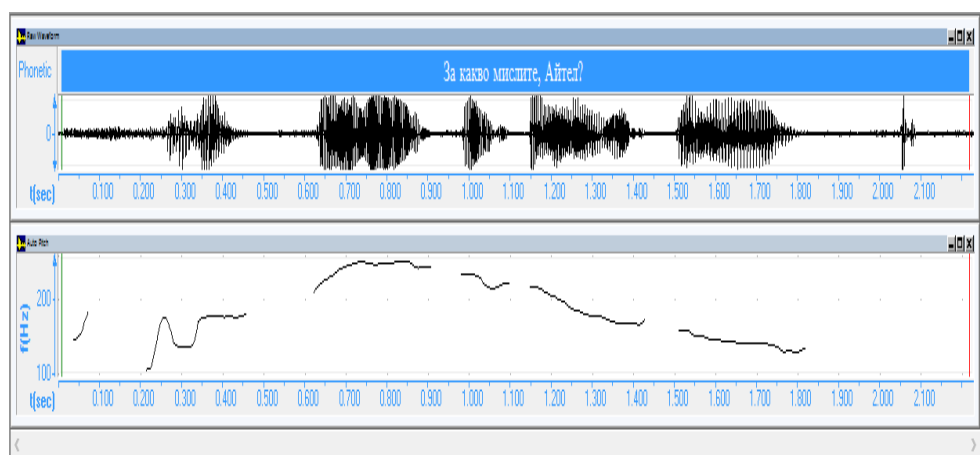
Прости изречения с извеждане – всички изречения са представени със словореден модел и графика на мелодията.

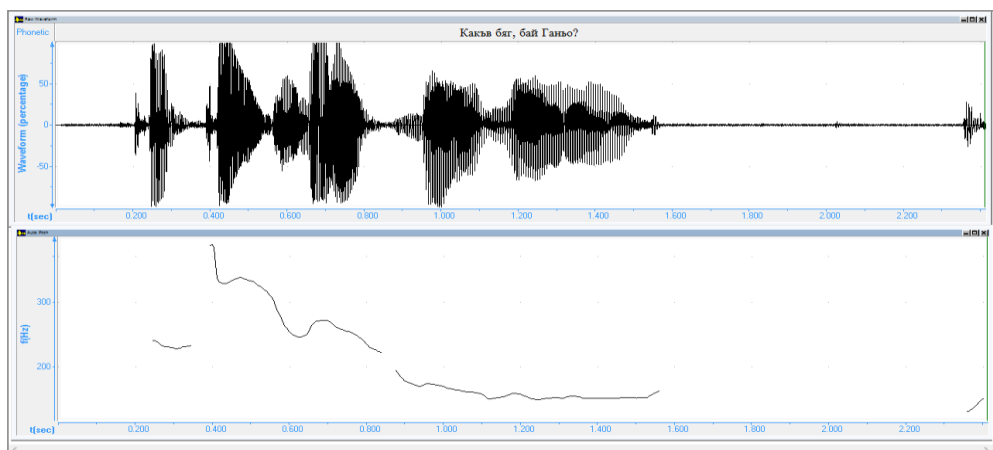
1.1. *С кого се прощавах аз?*

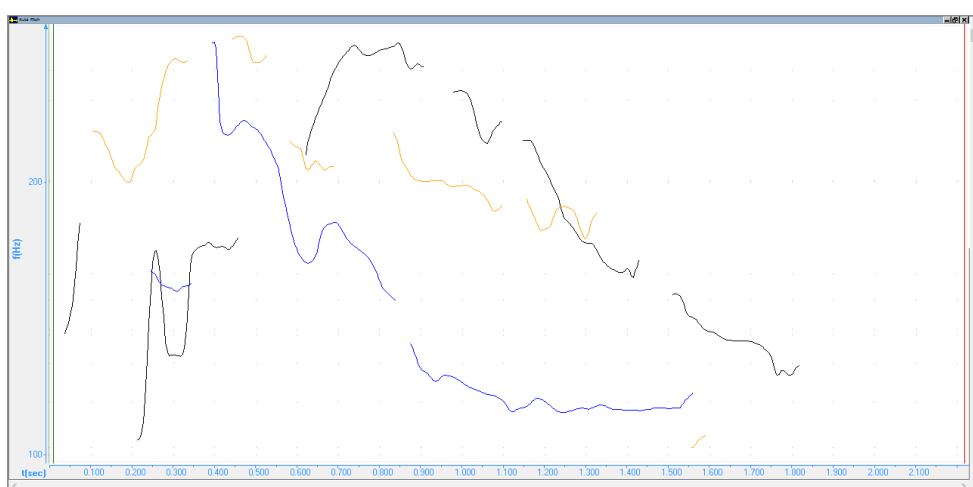
1.2. *За какво мислите, Айтел?*

1.3. *Какъв бяг, бай Ганьо?*

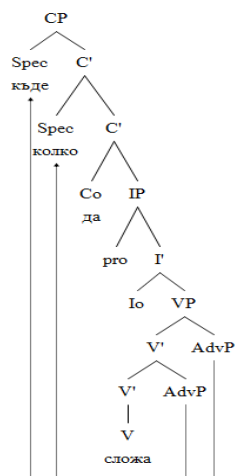
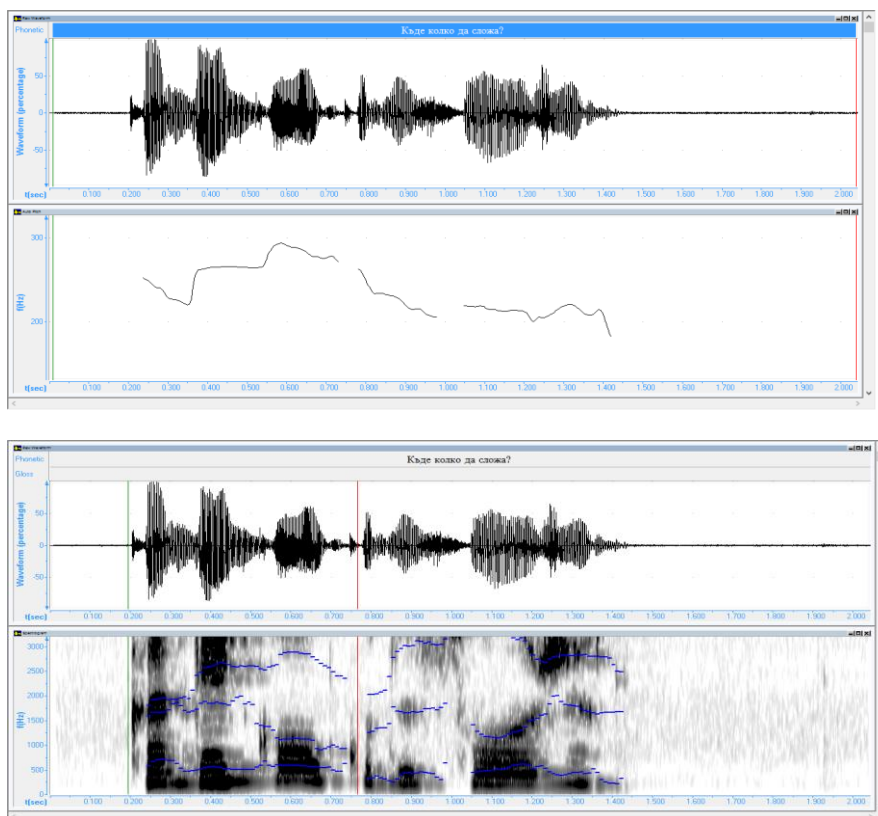
Синьо – 1.3.; жълто 1.1.; черно – 1.2.

Този тип подход към изследването ни осигурява потвърждение на тенденциите и закономерностите при различна дистрибуция и обкръжение на к-думите. Регистрирането на модела на поведение на к-думите в различни прости и сложни въпросителни изречения със или без к-дума (изведена или не) и такива със или без *ли*, както и в съобщителни (в следваща секция) и отрицателни съобщителни, и отрицателни въпросителни изречения осигурява разнообразие в подадения поток.

В следващата част от главата разглеждаме многократното извеждане с поредица от три вида графики – графика на мелодията, спектрограма, структурографско изображение. Целта е да се изследва прозодичната комбинаторика на к-думата при многократно извеждане във връзка с едно от допусканията, а именно, че к-думите формират прозодична единица, която ние дефинираме като акцентирана фраза.

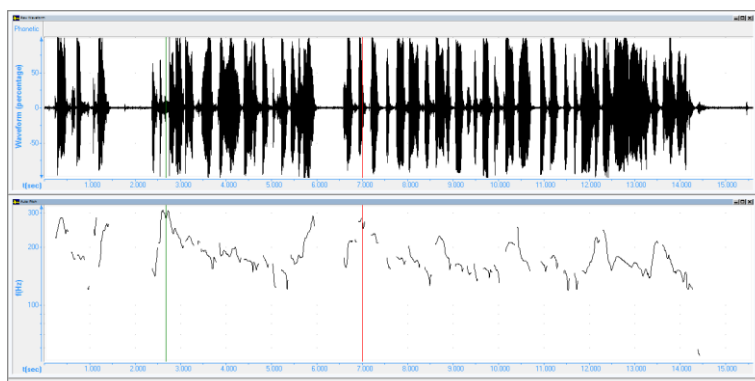
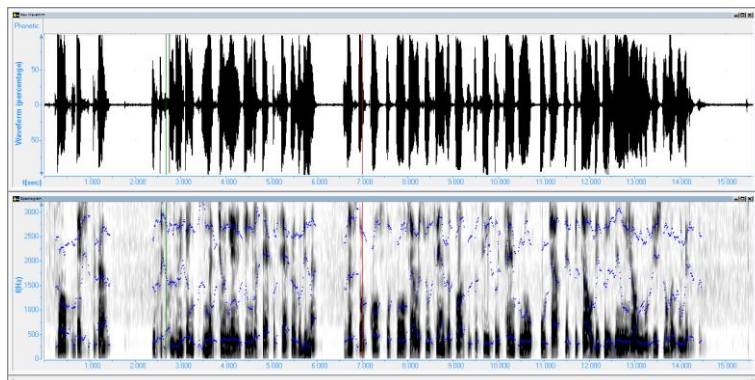
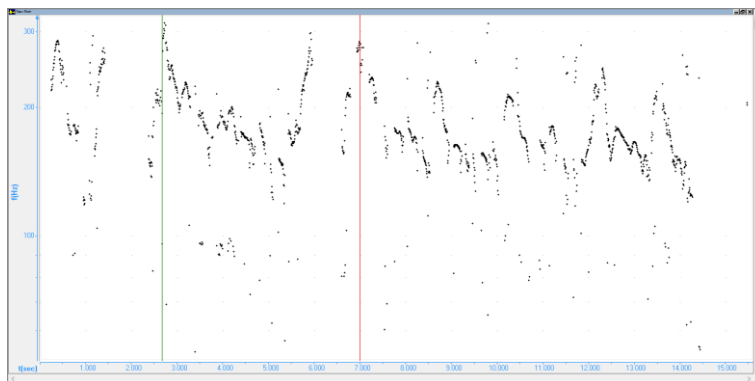
14. Къде колко да сложа?

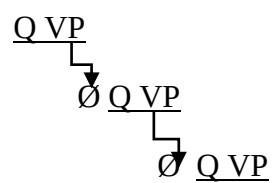
Следващата част разглежда кратко сравнение между еднородните прозодични структури в сложни въпросителни изречения с к-дума и рекурсивни структури с последователно подчинени изречения, въведени с к-дума. Илюстрираме сравнението с инструментариума за изследване – структурна схема, сурова графика на височинните пикове, графика на мелодията, спектрограма.

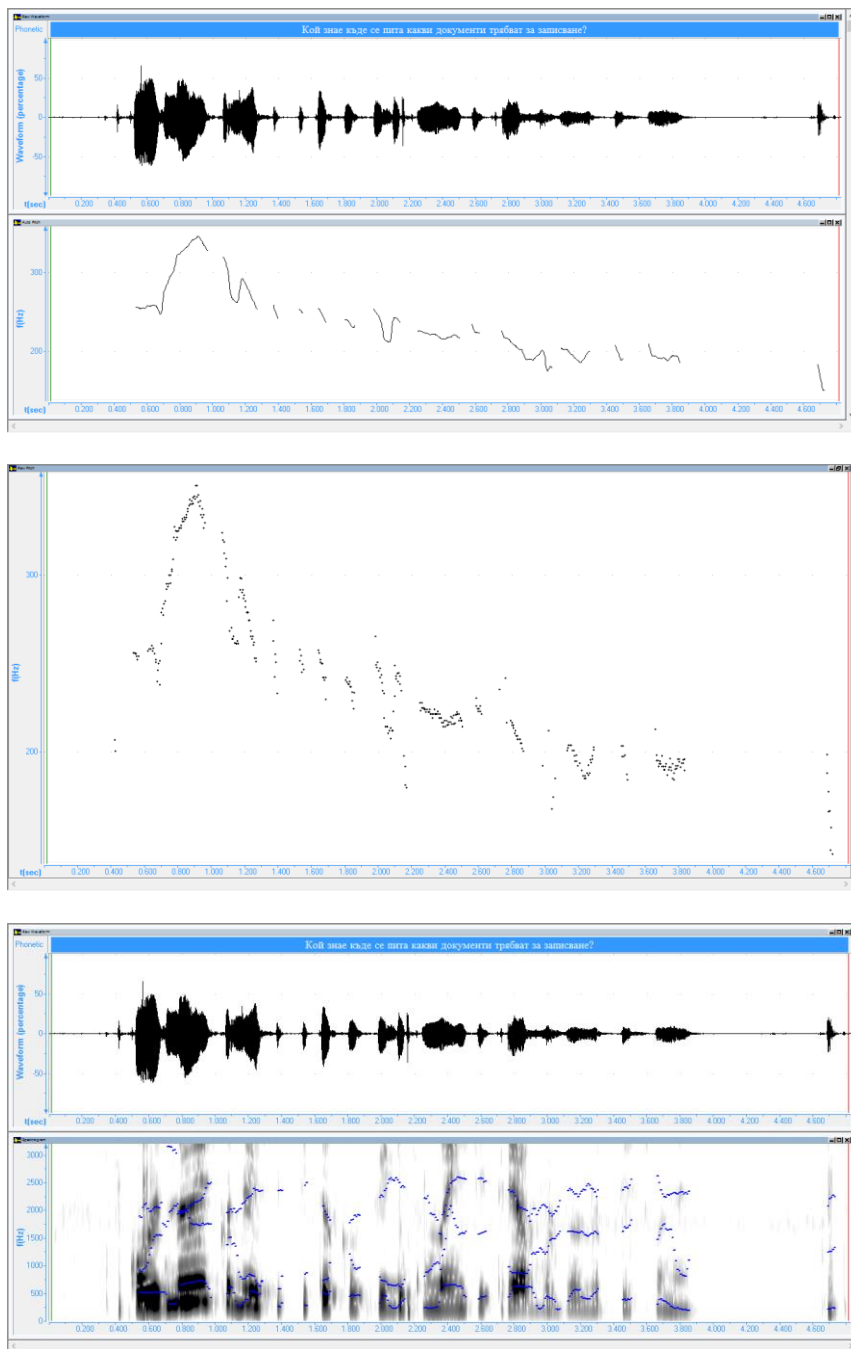
Но ако беше така, защо дивидентите на акционерите им растяха всяка година, защо Костов получаваше освен заплатата си и процентното участие в печалбите един милион годишно възнаграждение?

Но ако подч. обст. защо V , защо еднородни главни изречения

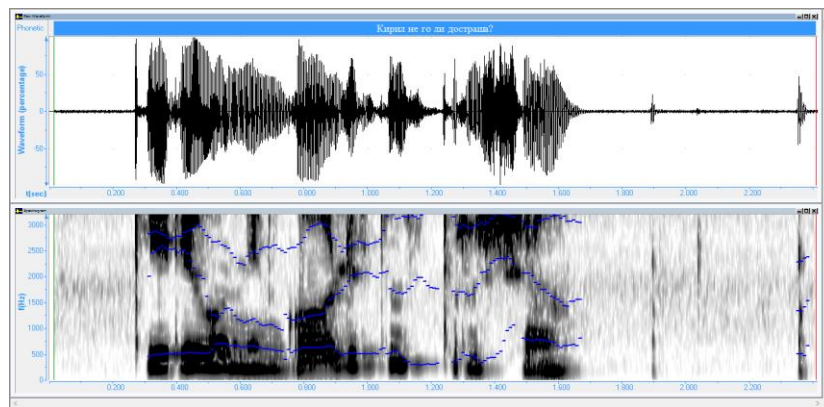
01. Кой знае къде се пита какви документи трябва за записване?

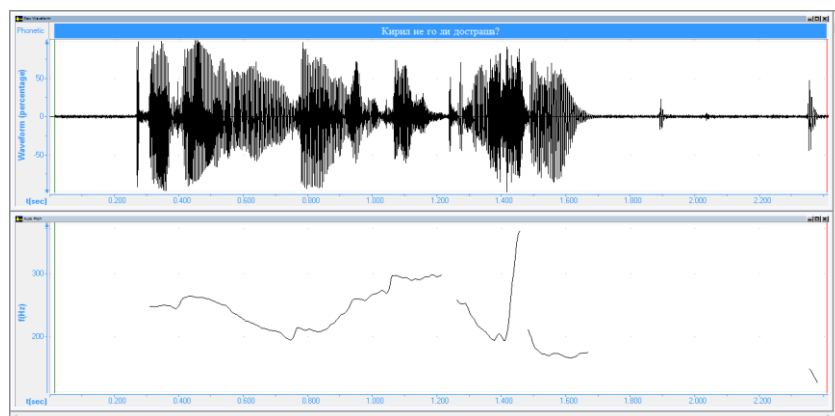

Последната част от главата разглежда интонационните и прозодични особености на прилаголните клитики в случаи със и без удвояваща клитика чрез сравнение на графика на мелодията и спектрограма на изречения.

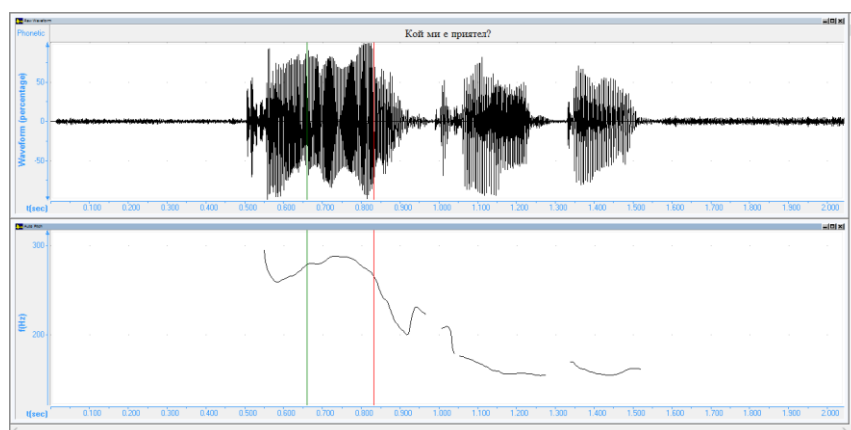
38.2. 2 Кирил не го ли достраша?

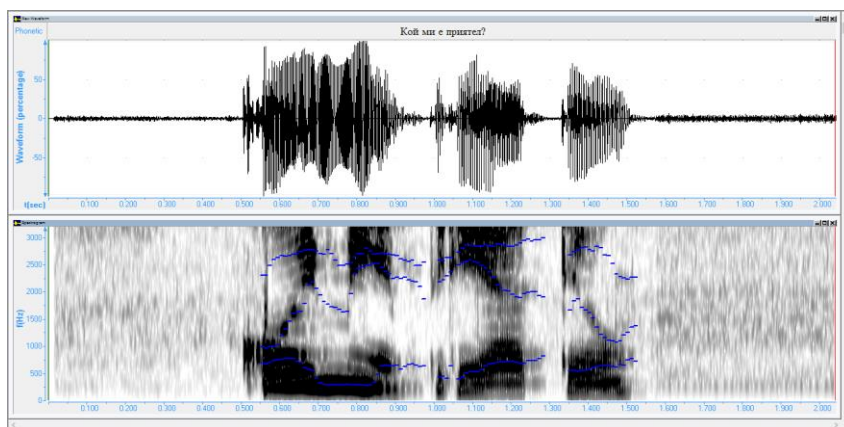

38.2. 2 Кирил не го ли достраша?

59.4 Кой ми е приятел?

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА *Изводи и резултати.*

В просто въпросително изречение с к-дума и *ли*, със и без извеждане, при извеждане в началото на изречението к-думата се държи като лексикална рема, която рематизира поне една позиция (или няколко, спрямо прагматичните изисквания), но не задължително най-близката до нея; наличието на обръщания не променя разпределението на рематизираните части. Когато к-думата не е изведена в самото начало, а преди нея има частица и обръщение, последните две въвеждат емфатична рема, но к-думата също остава рематична; когато пред к-думата има само частица, без обръщение, к-думата запазва стойността си на лексикална рема, както и тенденция да рематизира думата след себе си. Когато к-думата е отделена с пауза, съответно графично със запетая, от останалата част от изречението и в него присъства *ли*, последната въвежда емфатична рема и въпросът се тълкува като оформен с нея. При наличие на *ли*, к-дума и контрастен фокус, *ли* оформя интонационен пик, а к-думата и контрастът попадат в ниско интонирана част; *ли* има способност да запазва относително постоянни стойности¹⁶ при въвеждане на емфатична рема. Когато *ли* се клитизира към к-дума в началото на изречението (дори преди тях да има съюз), най-изтъкнатата интонационно част е при к-думата и *ли*; запазен е характерният низходящ интонационен контур на к-въпросите; к-думата и *ли* се изговарят при относително равна височина със случаите, когато *ли* въвежда емфатична рема.

В сложно въпросително изречение с к-дума и с к-дума и *ли*, със и без извеждане, к-думата запазва възможността си да въвежда лексикална рема и да рематизира (поне) една позиция по прагматични изисквания и в изречения с извеждане, и в изречения без извеждане (дори когато въвежда подчинено изречение). *Ли* запазва възможността си да въвежда емфатична рема, като при това въпросът се разбира като оформен с частицата, а ролята на к-думата е второстепенна, когато се срещат в едно и също изречение, но не при клитизиране на *ли* към к-думата. При наличие на *ли*, к-дума и контрастен фокус в сложно изречение, *ли* оформя най-високия интонационен пик, а к-думата и контрастът попадат в ниско интонирана част. *Ли* има възможност да запазва относително постоянни стойности при въвеждане на емфатична рема. Когато *ли* се клитизира към к-дума, те оформят най-изтъкнатата интонационно част; запазва се характерният

¹⁶ При измервания с различни респонденти се премахва факторът регистър на гласа.

низходящ интонационен контур на к-въпросите; налице са микроконтури в сложното изречение; к-думата и *ли* се изговарят при относително равна височина сравнено със случаите, когато *ли* въвежда емфатична рема.

При изнасяне до SpecCP к-думата запазва устойчиво стойностите си на лексикална рема ***и в просто, и в сложно изречение***, както и възможността си за съставянето на въпросителния интонационен контур. Нейната рематичност се потвърждава и от казуси с комбинация от к-дума и *ли*, където въпреки въведената емфатична рема (когато частицата *не* е клитизирана към въпросителната дума), к-думата остава лексикална рема и рематизира позиции по прагматични изисквания на контекста.

Натъкнахме се на ***находката***, че и к-думата, и *ли* рематизират поне една позиция около себе си, но не механично. Тоест, ***съществува механизъм за приоритизиране на информацията под влияние на к-думата и ли чрез модулиране на тона или придвижване на ударението в различни точки на интонационния контур. В този механизъм обаче по-скоро водещ е интонационният способ за приоритизация, отколкото словоредният***, въпреки че са налице и словоредни изменения (различната приоритизация на информацията при различно разположение на *ли* в к-въпрос, например).

При подреждане на к-думите ***в случаи на многократно извеждане*** се наблюдава ***едновременно функциониране на Условието за превъзходство и принципа одушевените обекти да се извеждат приоритетно***. Това е свързано със специфични словоредни и интонационни изменения, а именно когато винителният обект се реализира първи, най-силно интониран са дателният (одушевен) обект и сказуемото, а когато дателният (одушевен) обект се появява първи, двата се интонират при относително равна височина на тона, като се запазва тенденцията за допълнително озвучаване на глагола.

„Двуликото“ кой получава по-силен гласеж като съществително, а в атрибутивна употреба – съществителното, за което се пита, получава по-силен гласеж от кой. Това потвърждава предположението ни, което се базира на анализа и идеята на Е. Димова (Е. Димова 2013), а именно че *кой* е детерминанта с празен номинален елемент, който се реализира при атрибутивна употреба на к-думата. ***Това поведение на кой се характеризира и с разлика в рематичното разпределение на обкръжението му и намаляване на гъвкавостта на рематичния потенциал***.

В български език ***при многократно извеждане к-думите формират монолитна прозодична конструкция акцентирана фраза***, която обхваща няколко позиции и носи изреченското ударение.

По смисъла на нашите данни ***к-думите имат потенциала да реализират сходни интонационни структури***, когато оформят пратактични съставки в рамките на сложно съставно изречение. Тези структури се характеризират със сходен интонационен контур и относително равни средни стойности на интониране на въпросителната дума. В такива случаи под влиянието на к-думата се формира

прозодична единица акцентирана фраза от няколко позиции след въпросителния маркер, в която въпросителната дума носи основното ударение и която е отделена с пауза от останалите прозодични единици на изречението.

В рекурсивни структури в сложно въпросително изречение при последователно подчинени изречения, въведени с к-дума, всяка следваща к-дума и подчинено изречение се интонира по-ниско от предходните.

В положително съобщително и във въпросително просто изречение (с к-дума, с к-дума и *ли* и само с *ли*) сказуемото, разгърнатият обект и удвояващата клитика формират прозодична единица акцентирана фраза. Това се случва и във въпросително отрицателно изречение с к-дума, с *ли*, и с к-дума и *ли*, но не и в съобщително отрицателно изречение, където отрицателната частица, клитиката и сказуемото оформят отделна фраза, без разгърнатия обект.

Клитичните поредици съставят характерна платовидна структура, която се държи като механизъм за модулиране на тона с цел подпомагане на изразяването на информационната структура. Клитичната поредица във въпросително изречение с к-дума и с к-дума и *ли*, когато в поредицата се включват удвояваща обектна клитика, отрицателната частица *не*, копулата *е* и *ли* има потенциала да носи нова информация и да е белязана с [+p]. В случаи на удвоено допълнение в к-въпрос, със и без *ли*, повисоко се интонира по-близкият до сказуемото обект, а това е клитиката. Въпреки че влизат в прозодична единица акцентирана фраза с разгърнатия обект, въведен с к-фраза, клитиките се изговарят в по-изтъкната интонационно част. С други думи вместо силно рематичната к-дума да реализира тоничен пик, в подобни структури тя придава гласеж на клитиката, особено когато е налице и копулата *е*. Тези факти означават, че клитката има потенциал да носи функционална информация и има потенциал да придава падеж на разгърнатия обект, което дава основание да се постулира, че клитиките са функционални основи на фраза на падежа K(Case)P по идеите и анализа на Ст. Франкс (2013), но с уговорката на П. Бъркалова (2016) за двете копулативни позиции. Данните показват, че **клитиките** не формират самостоятелно прозодично цяло – нито прозодична дума, нито акцентирана, нито интонационна фраза. Те обаче **влизат в ритмо-мелодичната и информационна структура като или се реализират платовидно от гледна точка на тоничното разпределение, когато в клитичната поредица няма *ли* и *не*, или се реализират различно спрямо прагматичните изисквания под влиянието на *ли* и *не*.**

В дисертацията е обособено едно приложение със словоредни модели на въпросителни изречения и примери.

Цитирана в автореферата литература

1. **Андрейчин 1944:** Л. Андрейчин. Основна българска граматика. София: Хемус АД. 1944 (2-ро изд., изд. „Наука и изкуство“, 1978).
2. **Арнаудова 2002:** О. Arnauova, On the Interaction between Focus and Intonation in the Bulgarian sentence. // G. Zybatow, U. Junghanns, G. Mehlhorn and L. Szucsich (eds.) *Current Issues in Formal Slavic Linguistics*. Frankfurt/Main: Peter Lang. p. 365-376.
3. **Билингс и Рудин 1996:** L. Billings and C. Rudin. Optimality and Superiority: A new approach to overt multiple-wh ordering. // *Formal Approaches to Slavic Linguistics: the College Park Meeting*, 1994, 35-60. Michigan: Slavic Publications, 1996.
4. **Бошковиц 2002:** Ž. Bošković. On multiple wh-fronting. *Linguistic Inquiry* 33: p. 351-383.
5. **Бошковиц 2001:** Ž. Bošković. *On the nature of the syntax-phonology interface: Cliticization and related phenomena*. Amsterdam, Elsevier, 2001.
6. **Бошковиц 2002:** Ž. Bošković. On Multiple Wh -Fronting On Multiple Wh-Fronting. *Linguistic Inquiry* 33(3). 351–383.
7. **Бошковиц 2013:** Ж. Бошковиц. Каква е проекцията DP или NP?// *Нови изследвания по генеративен синтаксис на съвременния български език*. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2013 //
8. **Бъркалова 2017:** П. Бъркалова. В търсене на ритмо-мелодични параметри в българското изречение. // *Юбилейна научна сесия. Съвременни тенденции в научните изследвания*, изд. на БАН Проф. Марин Дринов, 2017 //
9. **Димова 2013:** Е. Димова, За реда на въпросителните думи в българският въпросителни изречения. // *Нови изследвания по генеративен синтаксис на съвременния български език*. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2013.//
10. **Дукова-Желева 2010:** G. Dukova-Zheleva. Questions and focus in Bulgarian. dissertation, 2010.

11. **Иванчев 1988:** *С. Иванчев.* Българският език – класически и екзотичен”, изд. „Народна просвета”, 1988, изд. I.
12. **Изворски 1995:** *Р. Изворски* *On Wh-Movement and Focus Movement in Bulgarian.* Paper presented at CONSOLE 2 University of Tübingen December 1993.
13. **Кръпова и Чинкве 2008:** *I. Krapova, G. Chinque.* On the order of wh-phrases in Bulgarian multiple wh-fronting” // G. Zybatow, L. Szucsich, U. Junghanns and R. Mayer (eds.) *Formal Description of Slavic Languages: The Fifth Conference, Leipzig* 2003. Frankfurt am Main, Peter Lang, p. 318 – 336.
14. **Кръпова и Чинкве 2008:** *Krapova, Cinque.* Clitic Doubling in the Balkan Languages Edited by Dalina Kallulli and Liliane Tasmowski; [Linguistik Aktuell/Linguistics Today 130] 2008; pp. 257–287.
15. **Лакова 1978:** *М. Лакова.* Въпросно-отговорни единства в съвременния български книжовен синтаксис. – В: Български език №5, 1978.
16. **Лакова 1991:** *М. Лакова.* Местоименни въпросителни изречения в съвременния български език. София: издателство на БАН, 1991. изд.индекс 11533.
17. **Лакова 2007:** *М. Лакова.* Въпросите и въпросителните изречения в българския и полския език. София: АИ Марин Дринов, 2007.
18. **Ницолова 1984:** *Р. Ницолова.* Българските местоимения. София: Наука и изкуство, 1986.
19. **Ницолова 1984:** *Р. Ницолова.* Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език. София: Народна просвета, 1984.
20. **Пенчев 1980:** *Й. Пенчев.* Основни интонационни контури в българското изречение. София: издателство на БАН, 1980.
21. **Пенчев 1984:** *Й. Пенчев.* Строеж на българското изречение. София: Наука и изкуство, 1984, изд.н-р. 26308.
22. **Пенчев 1993:** *Й. Пенчев.* Управление и свързване. Пловдив: издателство на ПУ „Паисий Хилендарски”, 1993.

- 23. Пенчев 1998:** *Й. Пенчев*, И. Куцаров, Т. Бояджиев. Съвременен български език. София: ИК Петър Берон. 1998.
- 24. Фукуи 1988:** *N. Fukui*. Deriving the Difference between English and Japanese: a Case Study in Comparative Syntax,
- 25. Чомски и Хале 1968:** Н. Чомски, М. Хале The Sound Pattern of English. New York: Harper & Row.

Публикации по темата на дисертационния труд

1. Словоред на въпросителните думи ли, дали, нали, нима в българското изречение. Решени и нерешени въпроси ("Словото - идеи, идеали, утопии". Пловдив: УИ "Паисий Хилендарски", 65 - 74, 2017).
2. За словоредните проблеми на въпросителните изречения с к-думи в българския език („Научни трудове на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски” т.55, кн.1, СБ.А, стр. 198-210, 2017г.).
3. По някои проблеми на въпросителните изречения с к-думи в българския език („Годишник на Националната конференция за студенти и докторанти *Verba iuvenum*”, брой 1, стр. 96 – 106 2019).
4. За словоредните и интонационни особености на българските въпросителни изречения с к-думи („Годишник на Националната конференция за студенти и докторанти *Verba iuvenum*”, брой 2, под печат, 2020).
5. Сравнение на прозодичните особености на клитичния комплекс в съобщителни и въпросителни изречения в българския език (сп. „Български език” кн. 3, стр. 112-121, 2020).

Справка за научните приноси на дисертационния труд

1. Научният труд е първото цялостно изследване на български език върху проблематиката на интонационните и синтактични особености на българските к-думи, което си служи с инструментален анализ, за да докаже специфичните интонационни и прозодични характеристики на тези въпросителни маркери.
2. По новаторски начин с инструментален метод на изследване се доказва, че съществува механизъм за приоритизиране на информацията под влияние на к-думата и *ли* чрез модулиране на тона или придвижване на ударението в различни точки на интонационния контур и че в този механизъм водещ е интонационният способ за приоритизация, а не словоредният.
3. Изследвани са с инструментален метод интонационните характеристики на обкръжението на *ли*, както и на самата частица, когато се оформя въпрос само с нея и когато тя влиза във въпрос с к-дума.
4. Научният труд е първото инструментално изследване на ритмо-мелодичните специфики на българските приглаголни клитики, което доказва ролята им на модулатор в ритмо-мелодичната структура.
5. Доказва се с инструментален метод на изследване, че в случаи на многократно извеждане се наблюдава едновременно функциониране на Условието за превъзходство и принципа одушевените обекти да се извеждат приоритетно. Това е свързано със специфични словоредни и интонационни изменения.
6. Доказва се с инструментален метод на изследване интонационна разлика между *кой* в атрибутивна употреба и *кой* като съществително. Тази разлика е свързана с намаляване на гъвкавостта и промяна на рематичния потенциал на обкръжението на к-думата, както и със специфични интонационни промени.
7. Доказва се с инструментален метод на изследване предположението на Г. Дукова-Желева (2010), че в български език при многократно извеждане к-думите формират прозодична единица, тази единица се дефинира като *акцентирана фраза* и се измерват нейният обхват и характеристики.
8. За първи път в български език е засвидетелствана възможността на к-думите да реализират сходни интонационни структури, когато оформят пратактични съставки в рамките на сложно съставно изречение и рекурсивни структури в сложно въпросително изречение при последователно подчинени изречения, въведени с к-дума.
9. Приложението се откроява като приносен резултат от проучването. В него са поместени словоредни модели и примери на въпросителни изречения.